Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 54, Ekim 2021, s. 478-502

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.52840>

Arş. Gör. Dr. Zeynep ANGIN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat
Bölümü, orhan.zeynep@gmail.com, orcid no: 0000-0002-2083-004x

FATİH-HARBİYE VE MİDAK SOKAĞI'NDA GELENEK- MODERN ÇATIŞMASI¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatının önemli yazarları arasında yer alan Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* romanı ile Arap edebiyatının dünyaca tanınmış yazarı Necip Mahfuz'un *Midak Sokağı* romanlarındaki karakterleri, gelenek-modern çatışması bağlamında ele almaktır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin verileri ışığında incelenen her iki romandaki karakterler, yazarlar tarafından belirli bakış açılarını yansıtmak üzere kurgulanmışlardır. Hem *Fatih-Harbiye* hem de *Midak Sokağı*'ndaki karakterler genel olarak karşılıklı iki cepheyi temsil etmektedir; bu cepheler: gelenek- modernite ya da doğu-batı cepheleridir. Yazarlar romanlarında bu cepheler arasındaki kültürel, toplumsal ve ekonomik farklılıklar arasındaki derin ayrımı ifade edebilmek ve bu farklı cephelere ait karakterler arasındaki anlayış farklılıklarına dikkat çekmeyi istemektedirler. İncelenen her iki romandaki karakterlerin yazarlar tarafından işaret edilen düşünceleri, tavırları, içinde yaşadıkları sosyal ve toplumsal koşullara gösterdikleri tepkiler çoğulcu inceleme yöntemi aracılığıyla karşılaştırılarak karakterler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Peyami Safa romanlarıyla, makaleleriyle, Server Bedi imzasıyla yazdığı Cingöz Recai serisiyle, edebiyat kavgalarıyla, eleştirel tavrıyla ve öne sürdüğü görüşleriyle

¹ Bu makale 2009 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof.Dr. Ali Gültekin danışmanlığında tamamlanan "Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* ve Necip Mahfuz'un *Midak Sokağı* Romanlarındaki Karakterlerin Analitik Karşılaştırılması" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından çıkarılmıştır.

Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu kadar geniş bir yelpazede yazıları olan Safa, Cumhuriyet Dönemi Türk romanının gelişmesinde katkıları olan bir yazardır. Türk toplumunda gördüğü doğu-batı çatışmasını ve yanlış batılılaşmayı pek çok eserinde irdelenmiş olan Safa'nın, *Fatih-Harbiye* romanı da bu çatışma üzerine kurgulanmıştır. Fatih, doğuyu; Harbiye ise batıyı temsil etmektedir.

Necip Mahfuz, her ne kadar yazı hayatına makale ile başlasa da, yazara asıl ün kazandıran tür, roman olmuştur. Yazar; *Hırsız ve Köpekler*, *Kahire Üçlemesi*, *Midak Sokağı*, *Binbirinci Geceden Sonra*, *Cebelavi Sokağının Çocukları*, *Bıldırcın ve Sonbahar*, *Miramar*, *Semtimizin Hikâyeleri* gibi pek çok romanı ile dikkatleri üzerine çekmiş, üslubu ile eleştirmenler tarafından olumlu eleştiri almıştır. Necip Mahfuz, 1988 yılında kazandığı Nobel Edebiyat Ödülü ile Mısır'ın sınırlarını aşarak evrensel bir kimlik kazanmıştır. *Midak Sokağı* romanı da yazarın öne çıkan romanları arasında yer almaktadır. Bu romanda yazar Mısır'ın geleneksel bir sokağı ile modernleşen bir caddesi arasındaki toplumsal farklılıklar üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı edebiyat, Fatih-Harbiye, Midak Sokağı.

TRADITION-MODERN CONFLICT IN FATİH-HARBIYE AND MİDAQ ALLEY

Abstract

The aim of this study is to examine the characters in the novel *Fatih-Harbiye* by Peyami Safa, one of the important writers of Turkish literature, and in the novel *Midaq Alley* of Naguib Mahfouz, who is the world-renowned writer of Arabic literature, in the context of tradition-modern conflict. The characters in both novels, which were analyzed in the light of the data of comparative literature, were constructed by the authors to reflect certain perspectives. The characters in both *Fatih-Harbiye* and *Midaq Alley* generally represent two opposing fronts; these facades are: tradition-modernity or east-west facades. In their novels, the authors wish to express the deep distinction between the cultural, social and economic differences between these fronts and to point out the differences in understanding between the characters belonging to these different fronts. It is aimed to reveal the similarities and differences between the characters by comparing the thoughts, attitudes and reactions of the characters in both novels examined by the authors to the social and social conditions they live in, using the pluralist method of analysis.

Peyami Safa has an important place in Turkish literature with his novels, articles, Cingöz Recai series written under the signature of Server Bedi, his literary fights, his critical attitude and his views. Safa, who has such a wide range of writings, is a writer who contributed to the development of the Turkish novel in the Republican Era. Safa's novel *Fatih-Harbiye*, which has examined the east-west conflict and false westernization in many of his works in Turkish society, is also based on this conflict. Fatih, the east; Harbiye represents the west.

Although Naguib Mahfouz started his writing career with an article, the genre that brought the author fame was the novel. Writer; He drew attention with his novels

such as *The Thief and the Dogs*, *Cairo Trilogy*, *Midaq Alley*, *Arabian Nights and Days*, *Children of Gebelawi*, *Autumn Quail*, *Miramar*, *Stories from Our Neighbourhood* received positive criticism by the critics with his style. Naguib Mahfouz, with the Nobel Prize for Literature he won in 1988, crossed the borders of Egypt and gained a universal identity. The novel *Midaq Alley* is among the prominent novels of the author. In this novel, the author focuses on the social differences between a traditional Egyptian street and a modernized street.

Keywords: Comparative literature, Fatih-Harbiye, Midaq Alley.

Fatih-Harbiye ve *Midak Sokağı* romanları geleneksel ve modern anlayış arasındaki farklılıklar üzerine kurgulanmış romanlardır. Her iki romanda da modern yaşama özenen ve geleneksel yaşam tarzına bağlı roman kahramanları karşılıklı iki cepheyi temsil etmektedir. Neriman, Macit, Hamide ve İbrahim Faraj yazarların modern ve batılılaşma ile ilgili düşüncelerini; Şinasi ve Abbas ise geleneksel yaşamla ilgili düşünceleri temsil eden kahramanlardır. Peyami Safa ve Necip Mahfuz eserlerinde batılılaşmanın yanlış yorumlanmasına kurguladıkları karakterler aracılığıyla dikkat çekmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda *Fatih-Harbiye* romanında Neriman ve Macit; *Midak Sokağı* romanında Hamide ve İbrahim Faraj karakterlerini yazarlar bu amaç doğrultusunda kullanırlar.

Neriman-Hamide

Neriman, *Fatih-Harbiye* romanının; Hamide ise *Midak Sokağı* romanının baş kadın karakterleridir. Şinasi ile nişanlı olan Neriman, Darülelhan'ın alaturka bölümünde öğrenim gören genç bir kızdır. Babası Faiz Bey ve yardımcıları Gülter ile birlikte Fatih semtindeki mütevazı evlerinde yaşamaktadırlar. Hamide ise annesi çöpçatan Hamide Hanım ile Kahire'nin yoksul sokaklarından biri olan Midak Sokağı'nda yaşamaktadır. Neriman ile Hamide'nin göze çarpan ilk benzer noktaları, her iki kahramanın da yaşadıkları semtten ve hayattan memnun olmayışlarıdır. Neriman, Fatih'i, orada yaşayan insanları, artık alışılmış olan bu yaşam biçimini sevmemektedir:

Karanlık bu mahallelere erken basar. Neriman, akşamın bu saatlerinde evde bulunmaya artık tahammül etmez olmuştü. Evvelce dikkat bile etmediği küçük şeylere bugün ehemmiyet veriyordu.

Mindere uzandı. Odaya geceyi erken getiren bu kafeslerin deliklerinde, karanlıkların gitgide lâpalaşmasına bakıyordu: Dört köşe delikler çizgilerinin sertliklerini kaybettiler ve değirmileştiler. Beyaz tül perdeler karardı.

Helvacıların geçtiği saat. Her şey susar ve yalnız onların sesleri duyulur. Sakız gibi incele incele uzanan ve ta uzaklara, sokak diplerine buluşan, ezik, yapışkan sesler. Gün ışığı ile beraber çekilirler, giderler.

O vakit her şey kararır, söner, her şey siner.

Ellerinde çıkınlarıyla, geç kalmış bir iki mahallelinin sıklaştıran adımları. Bitişik evin kapısı, geceyi bir felâket sananların elleriyle hızlı hızlı vurulur, şiddetle açılıp

kapanır. Mutfaklardan gelen ince bir dumanın bütün sokağa dağıttığı hafif bir marsık ve yağ kokusu. Fatih minarelerinde ezan (Safa, 2008: 39).

Neriman, yaşadığı sokakta akşamın oluşunu bu şekilde anlatmaktadır. Akşamın olması ile birlikte insanların evlerinin içlerine adeta sokulmaları, sokağa çöken sessizliği yalnızca sokaktan geçen satıcıların bozması, sokaktaki evlerin mutfaklarından gelen yemek kokuları Neriman'ın yaşadığı sokak ile ilgili olan hoşnutsuzluğunu daha da arttırmaktadır. Aslında Neriman çok uzun zamandan beri Fatih'deki bu evde yaşamaktadır. Ancak artık yaşadığı sokaktaki bu alışılmış manzaraya tahammül edememektedir. Neriman'ın akşam saatlerinde sokağın durumu ile ilgili yaptığı bu tasvire benzeyen bir tasvir de Hamide tarafından Midak Sokağı için yapılır. Yoksul evlerinin Midak sokağına açılan küçük penceresinden sokağa ve sokakta gördüğü insanlara bakan Hamide, sokak ve içinde yaşayanlar ile ilgili şu alaycı sözleri söylemektedir:

Merhaba mutluluk sokağı! Senin de, oturanlarının da ömrü uzun olsun. Ne hoş bir görünüm ve ne güzel insanlar! Fırıncı Hüsniye'yi görüyorum, ocağın karşısında koca bir çuval gibi oturmuş, bir gözü ekmeklerde bir gözü de kocası Cüda'da. Adam çalışıyor, çünkü onun dayağından korkuyor. Şurada da Kirşa oturuyor, kahveci, başı derin bir uykudaymış gibi bükülmüş, aslında uyuduğu falan yok. Kâmil Amca uyuyor elbette, sineklerde açık bıraktığı tepsideki tatlıların üzerine bir konup bir kalkıyor. Şuraya bak! (Mahfuz, 1995: 34).

Hamide tıpkı Neriman gibi penceresinden baktığı zaman sokakta gördüğü manzaradan hiç hoşnut değildir. Sokağın yoksulluğunu, pisliğini, içinde yaşayan insanların acması hallerini hiç sevmemektedir. Benzer hislere sahip olan Neriman Fatih'deki yoksulluğun yanı sıra semtteki estetik zevkin yoksunluğundan da şikâyetçidir. Neriman'ın sürekli olarak Fatih ile kıyasladığı Beyoğlu'nun sokakları ise hiç böyle değildir. Orada her şey temiz, her şey ıslık ıslık ve her şey göze güzel görünmektedir. Neriman'a göre Fatih ile Beyoğlu arasında dağlar kadar fark vardır.

O Fatih meydanının önünden geçerken meydan kahvelerinde bir sürü işsiz güçsüz, softa makulesi adamlar oturuyorlar. Biraz temizce giyindin mi insanın arkasından fena fena bakıyorlar, kim bilir neler söylemiyorlar, insan yolda bile rahat yürüyemiyor. Sonra o dükkânların hali nedir? Adım başı ahçı ve kahve. Erkeklerin işi gücü kahvede, caminin önünde oturup sokağı seyretmek. Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziniyormuş gibi oluyor. Her camekân çiçek gibi. En âdi eşyayı öyle biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini, giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım...(Safa, 2008: 25).

Neriman ve Hamide yoksulluğun sindiği, estetik zevkten uzak olarak gördükleri sokaklarını ve bu sokaklara ait olan yaşamlarında mutlu değillerdir. İki genç kızda benzer olan

bu memnuniyetsizliğin yanı sıra, ikisinde de ortak olan diğer bir görüş, Neriman ve Hamide'nin de yaşanılacak semtler olarak daha modern, daha lüks semtleri seçmeleridir. Neriman'ın yaşamak istediği yer, Beyoğlu; Hamide'nin yaşamak istediği yer ise Muski Caddesi'dir. Neriman sık sık gezmek, buradaki sokakları ve vitrinleri incelemek için Beyoğlu'na gitmektedir. Hamide ise her akşam çalıştığı fabrikadan çıktıktan sonra her iki yanında lüks evlerin yükseldiği Muski Caddesi'nde yürüyüş yapmaktadır. Fatih'de yaşayan Neriman'ı Beyoğlu ve orada gördüğü modern hayat büyülerken; Hamide'yi Muski Caddesi'nin Midak Sokağı'ndan oldukça farklı olan yapısı ve zengin insanları cezbetmektedir.

Galatasaray'dan Tünel'e doğru yürüdüler. Neriman Beyoğlu'na çıktığı vakit, halis Türk mahallelerinde oturanların çoğu gibi, kendini büyük bir seyahat yapmış sanırdı. Gene Fatih uzakta, çok uzakta kaldı. Tramvayla bir saat bile sürmeyen bu mesafe, Neriman'a Efgan yolu kadar uzun görünüyordu ve Kâbil'le New York arasındaki farkların çoğuna İstanbul'un iki semti arasında kolayca tesadüf edilir (Safa,2008: 29).

Beyoğlu'nun Neriman üzerinde büyük bir etkisi vardır. Neriman, Beyoğlu'na gittiğinde kendini adeta başka bir ülkede gibi hissediyor ve yaşadığı semt olan Fatih ile Beyoğlu arasındaki büyük uçurumun farkına varıyordu. Burada, dikkatleri çeken bir nokta daha vardır. O da, yazar Peyami Safa'nın Fatih ile Beyoğlu arasındaki farkı, Kabil ile New York şehirleri arasındaki farka benzetmesidir. Burada aslında yazarın doğu-batı düşüncesinden kaynaklanan bir benzetme vardır. Yazar, doğudaki Kabil ile batıdaki New York şehirlerini bilinçli olarak kullanmıştır. Fatih, Kabil şehri kadar doğuda; Beyoğlu ise New York şehri kadar batıdadır. Fatih, Kabil şehri kadar geride; Beyoğlu ise New York şehri kadar ileridedir. Ayrıca bu benzetmede dikkat edilmesi gereken diğer bir detay ise yazarın Fatih'e benzetmek, onunla ilişkilendirmek üzere Müslüman bir ülkenin şehrini seçmiş olmasıdır. Diğer taraftan ise Beyoğlu ile ilişkilendirmek üzere Hristiyan bir ülkenin bir şehrini seçmiştir. Yazarın seçimlerindeki bu farklılık da, Fatih ve Beyoğlu semtlerine yüklediği farklı anlamlar ile açıklanabilir.

Hamide de Muski Caddesi'nde yaptığı yürüyüş sırasında, adeta yeni bir dünyada olduğu duygusunu yaşıyordu. Genç kız fabrikadan çıkar çıkmaz, doğruca Muski Caddesi'ne gidiyor ve bu caddenin büyüüne kapılıyordu.

Hiçbir şeye aldırmamaya kararlıydı, Sanadikiye'den Muski Caddesine doğru yöneldi. Arayıcı gözlerden kurtulur kurtulmaz gülümsemeye başladı, güzel gözleri hareketli caddede oradan oraya takılıyordu (Mahfuz, 1995: 46).

Fakir bir sokakta, fakir bir hayat yaşayan Hamide, sık sık içinde yaşadığı durumdan şikâyet ediyor ve bu durumun ancak zengin biri ile yapacağı iyi bir evlilik ile değişeceğini düşünüyordu. Genç kızın kavuşmak istediği tek şey para ve onun getirdikleridir. Çünkü Hamide'ye göre ancak sahip olacağı para ile bu evden, bu sokaktan, bu insanlardan, bu fakirlikten ve bu bitmek bilmeyen sıkıntılardan kurtulabilecektir. Sürekli olarak nasıl olup da

sokaktan kurtulacağını düşündüğü için Hamide gergin ve sinirli bir ruh haline sahiptir. *Midak Sokağı* romanında, Hamide'nin bu gergin ruh hali nedeniyle sık sık annesi Hamide Hanım ile tartışmasına tanık olmaktadır. Böyle bir tartışmada Hamide, annesine şu sözleri söyler:

Kız mırıldandı:

-Bu sokaktan kimseyi istemem!

-Bana öyle geliyor ki sen bir yüksek memurla evlenmeyi tasarlıyorsun?

Hamide saldırgan bir tavırla karşı çıktı:

-Yüksek memur dediğin Allah mı sanki?

Annesi derin derin içini çekerek cevap verdi:

-Ah bu kadar kendini beğenmiş olmasaydın...

Kız, Hamide Hanım'ın sesine öykünerek karşılık verdi:

-Sen de hayatında bir kerecik akıllı olabilseydin (Mahfuz, 1995: 33).

Burada aslında Hamide'nin kişiliği ve genel düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Hamide, annesinin onunla alay etmek için söylediği yüksek memur ile evlenme sözüne “yüksek memur dediğin Allah mı sanki?” şeklinde karşılık vermektedir. Annesi Hamide Hanım'ın kızı için imkânsız olarak gördüğü yüksek bir memur ile evlenme düşüncesini, Hamide imkânsız ya da ulaşılmaz olarak değerlendirmemektedir. Görüldüğü gibi Hamide son derece hırslı bir genç kızdır. İsteklerinin ne olduğunu ve bu isteklerinin nasıl yerine gelebileceğinin farkındadır. “Bu sokaktan kimseyi istemem” cümlesi de, genç kızın ulaşmak istediği şeyin maddi güç, para olduğunu açıklamaktadır. Çünkü Hamide, sokaktan biri ile yapacağı evlilikte istediği hiçbir şeye kavuşamayacak, aksine kurtulmak istediği fakir hayata ömrü boyunca mahkûm olacaktır.

Genç kız ile annesi arasındaki tartışma şöyle devam etmektedir:

-Benim ekmeğimi, yemeğimi yedin ama teşekkürü aklına bile getirmezsın. Bir giysi için kopardığın kıyameti hatırlıyor musun?

Hamide şaşırarak sordu:

-Bir giysi önemsiz şey mi? İnsanın yeni giysileri olmazsa yaşamının ne anlamı kalır? Sence bir kızın kendisini güzelleştirecek giysileri olmamasındansa diri diri gömülmesi daha iyi değil mi? (Mahfuz, 1995: 33).

Yıllardan beri Midak Sokağı'nda yaşayan, sokaktaki bütün insanları tanıyan, mesleği olan çöpçatanlığın sonucu herkes ile iyi ilişkileri olan yaşlı Hamide Hanım'ın genç Hamide'yi anlayamaması normaldir aslında. Çünkü Hamide Hanım; bu sokağı, bu hayatı, bu fakirliği kanıksamıştır. Bu sokaktan farklı olan yaşamı bilmemektedir bile. Zaten onun Hamide gibi arzuları, ulaşmak istediği yüksek hedefleri de yoktur. Bu nedenle de genç kızın yeni bir giysiye bu kadar fazla önem vermesini anlayamaz. Oysa Hamide Hanım'ın önemsemediği yeni ve güzel bir giysi; Hamide için fakirliğini, sokağını unutmak belki de saklamak için bir araçtır. Bu yeni ve güzel giysi ile Hamide, Muski Caddesi'nde yaptığı yürüyüşlerde diğer genç kızlardan farksız olacaktır.

Annesi ile genç kız arasında yaşanan bu tartışma Hamide'nin şu sözleri ile son bulmaktadır:

Sözlerini sürdürürken sesi hüznle dolmuştu:

-Fabrikada çalışan kızları bir görsen! Görmelisin o, işe giden Yahudi kızlarını. Hepsi güzel giysiler içinde. İstedigimizi giyemezsek hayatın ne anlamı kalır? (Mahfuz, 1995: 33).

Hamide, fakirliğinden ve bu fakirliğin getirdiklerinden utanmaktadır. İsteddiği gibi giyinememek, istediği gibi yaşayamamak genç kızı üzmektedir. Kendini fabrikadaki diğer kızlar ile kıyasladığında aralarındaki fark nedeniyle kıskançlık duymaktadır.

Neriman'da da benzer şikâyetler vardır. O da Fatih'in eski ve fakir halinden hoşlanmayıp, Beyoğlu'nun cazibesine kapılarak kendi hayatı ile oradaki hayatın karşılaştırmasını yapmaktadır.

Neriman dinlemiyor ve düşünüyordu:”Perapalas bana ne uzak! İşte benim halim...”

Kömürü boşaltırken bir eli siyah olmuştu. Macit'in elleri gözünün önüne gelmişti ve hemen musluğa koştu. Fakat tenekede su bitmişti. Büyük bir öfke ile:

-Su! Gülder, maşrapa ile su bul! diye bağırdı. (...) Orada (köprünün öbür tarafında) genç kızlar böyle mi yaşar? (Safa, 2008: 42-43).

Bu sözler Neriman'ın içinde bulunduğu durumu özetlemektedir adeta. Fatih'deki eski evlerinde kömür ile uğraşmaktadır Neriman. Oysa hayallerinde Beyoğlu, Beyoğlu'ndaki şık mekânlar, etrafında bakımlı insanların olduğu eğlenceler vardır. Ancak Neriman hayallerindeki hayattan çok uzaktadır. Kömür boşaltırken kirlenen elini temizlemek için su bile yoktur tenekede. Bu da iki dünya arasındaki bir diğer farklılıktır. Fatih'deki evlerinde su tenekesi dışarıdan gelen taşıma su ile doldurulmaktadır hâlâ. Neriman'ın kirlenen elini temizlemesi için Gülder'in maşrapa ile su getirmesine ihtiyacı vardır. İşte gerçekler ile hayalleri arasındaki bu uçurum karşısında Neriman isyan eder: *orada (köprünün öbür tarafında) genç kızlar böyle mi yaşar?* Neriman, Fatih'deki bu evde yaşadığı hayat ile hayallerini süsleyen Beyoğlu'ndaki hayat arasındaki farkı görmektedir. O, Fatih'de bu şartlar altında yaşarken, köprünün öbür tarafı dediği Beyoğlu'nda genç kızlar şık giysileri, bakımlı elleri, mutlu hâlleri ile Beyoğlu sokaklarında gezinmektedirler. Burada köprü, iki dünyayı birbirinden ayırmak ve aradaki mesafeyi göstermek amacı ile kullanılmıştır. Köprünün bu tarafında Neriman, Fatih'deki evinde kirlenen ellerini temizlemek için maşrapa ile gelecek olan suyu beklemektedir; köprünün diğer tarafındaki genç kızlar ise modern bir hayatın mutlu üyeleridirler. Görüldüğü gibi her iki genç kız da hayal ettikleri yaşamdan çok uzaktadırlar. Ve gerçek yaşamları ile hayallerindeki yaşam arasındaki bu büyük uçurum, onları sürekli olarak bu iki yaşam arasında karşılaştırma yapmaya sevk ederken, mutsuz olmalarına neden olmaktadır.

Neriman ile Hamide'nin içinde bulundukları psikolojik durum birbirine çok benzemektedir. Her iki genç kız da yaşamları ve istekleri arasında gel-gitler yaşamaktadır. Neriman bir taraftan babası Faiz Bey, nişanlısı Şinasi ve Fatih'teki yaşamını değerlendirirken; diğer taraftan yaşamak istediği modern hayat ile bu düşünceleri arasında ikilem yaşar.

Bütün gece neşeli geçti. Neriman bu mahallede, bu evin içinde, bu gaz lâmbası, bu ihtiyar adam, bu dökülmüş sıvalar, bu eğrilmiş korniş ve çatlamış eski atlas perdeler karşısında, bu yeni silinmiş küflü tahta kokuları arasında insanın mes'ut olabileceğini görüyordu ve bu evde geçen neşeli günlerini hatırladı. Şinasi de, koca olarak bu eve gelebilir ve herkesin paylaştığı müşterek bir saadet içinde, Neriman, vicdan azabı duymadan mes'ut olabilirdi. Fakat ne idi, ara sıra Neriman'ı yakalayan o kuvvetli arzu ki bunların hepsine karşı nefret, isyan uyandırıyor.

(...)

Birbirine zıt birtakım hayaller gözlerinin önünden geçiyor ve kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları teşkil ediyorlardı: Fatih sokakları, Beyoğlu caddesi, başörtülü kadınlar, sarıklı adamlar, otomobiller, şahnişleri çarpılmış, kaplamaları çatlamış, tahta evler, karanlıklar, helvacı sesleri, apartmanlar, kuvvetli elektrik ışıkları, Maksim salonu, Şinasi'nin odası, yerde notalar, Şinasi'nin kabarık saçları, sinemada gördüğü Avrupa salonları, insanlar arasındaki ince münasebetlere ait birçok intibalar, büyük bir kilise kapısı, Beyoğlu'ndaki kapalı çarşılar, yüksek taş binalar arasında şerit kadar ince bir mavi hava görünen sokaklar, Fatih caminin avlusu, ezan sesleri, yangın korkuları, beşik gıcırtsısı... (Safa, 2008: 44).

Burada Neriman, kendi yaşamı ile hayalindeki yaşam, diğer bir ifade ile geleneksel yaşam biçimi ile modern yaşam biçimi arasındaki ikilemi yaşamaktadır. Genç kız fakir semtteki evlerinden, gaz lambasından, dökülmüş sıvalardan, eğrilmiş kornişten, çatlamış eski atlas perdelerden, küflü tahta kokularından şikâyet etmektedir. Etrafındaki her şey onda bu eskilik hissini uyandırmaktadır. Oysa Beyoğlu böyle değildir. Orada otomobiller, apartmanlar, elektrik ışıkları, Neriman'ın sinemada gördüğü Avrupa salonları vardır. Fatih ile Beyoğlu'nun kıyaslamasını bile yapmanın imkânı yoktur. Ancak ailesi ile birlikte geçirdiği neşeli bir gecenin sonrasında, bu şartlar altında da mutlu olunabileceğini görmektedir Neriman. Peki, onda bunların hepsine karşı nefret ve isyan uyandıran arzusunun nedeni nedir? Bize göre bunun nedeni, kendi geleneksel yapısından çok farklı batılı kültürün toplumda kendine yer edinmesi ile birlikte insanlarda ortaya çıkan merak ve heyecan duygusudur. Neriman, Fatih'de yetişmiş genç bir kızdır. Bu semtte okula gitmiş, bu semtte yetişmiş ve yine bu semttan bir genç olan Şinasi ile nişanlanmıştır. Dolayısıyla Neriman kendi geleneksel yaşam çemberinden hiç dışarıya çıkmamıştır. Macit ile tanıştığı andan itibaren de bu çember çatlamış ve Neriman çemberin dışındaki hayatı görmüştür. Birdenbire Fatih'deki yaşamından çok farklı, çok modern ve bir o kadar da renkli olan yeni bir hayat ile tanışmıştır. İşte Neriman'da her şeye karşı nefret ve isyan uyandıran arzusunun nedeni, bu geleneksel yaşam ile batılı, modern yaşam arasında yaşadığı ikilemdir. Bir taraftan mutludur Fatih'deki yaşamında, çünkü alışkın olduğu bir hayattır bu; diğer taraftan da mutsuzdur, çünkü Beyoğlu'ndaki o renkli hayat onu cezp etmekte ve adeta onu kendi içine doğru çekmektedir.

Burada dikkat çekmek istediğimiz iki nokta daha vardır. Birincisi, Neriman'ın yaşadığı ikilemi anlatırken yazar Peyami Safa, Fatih ile Beyoğlu'nu karşılaştırmakta ve şöyle demektedir: (...) *büyük bir kilise kapısı, Beyoğlu'ndaki kapalı çarşılar, arasında şerit kadar ince bir mavi hava görünen sokaklar, Fatih camiinin avlusu, ezan sesleri, yangın kokuları, beşik gıcirtısı*. Peyami Safa, Beyoğlu'nu anlatırken “büyük bir kilise kapısı”, Fatih'i anlatırken ise “Fatih camiinin avlusu, ezan sesleri” demektedir. Burada Peyami Safa'nın iki semte yüklediği anlamlar oldukça önemlidir. Beyoğlu'nu anlatırken kilise kapısını kullanması ve bu semt ile kiliseyi özdeşleştirilmesi, okurun Beyoğlu'nu Hristiyanların yaşadığı bir semt olarak algılamasına neden olmaktadır. Çünkü Safa, Fatih'i anlatırken camii avlusu ve ezan seslerinden bahsetmiştir ve dolayısıyla Fatih semti ile camii ve ezan seslerini özdeşleştirmiştir. Buradan da yazarın Fatih'i Müslümanların, Beyoğlu'nu ise Hristiyanların yaşadığı semt olarak göstermek istediği sonucuna ulaşmamız mümkündür. Aslında yazar iki semte yüklediği bu anlamlar ile doğu-batı görüşünü de gözler önüne serer. Doğu'da camii vardır, Batı'da ise kilise vardır. Fatih'de camii vardır ve dolayısıyla Fatih Doğu'dur; Beyoğlu'nda kilise vardır ve dolayısıyla Beyoğlu Batı'dır. Bu noktada Peyami Safa'nın bir eleştirisi de vardır. Bu eleştiri de aynı şehirdeki bu iki semt arasındaki derin ayrım üzerinedir. Fatih, hâlâ geleneksel yapısını korumakta ve bu geleneksel yapıyı sürdürmektedir. Beyoğlu ise, bu geleneksel yapıdan ve özünden öylesine uzaklaşmıştır ki, adeta başka bir dünya haline gelmiştir. Yazara göre Beyoğlu artık batılı yaşam anlayışının ve batılı dünyanın bir parçası olmuştur. İşte Peyami Safa, Beyoğlu'ndaki değişen bu yapıyı eleştirir.

Bir diğer dikkat çekici ayrıntı ise, Neriman'ın Fatih ile Beyoğlu'nu karşılaştırırken söylediği şu sözlerdir: *Şinasi'nin odası, yerde notalar, Şinasi'nin kabarık saçları, sinemada gördüğü Avrupa salonları, insanlar arasındaki ince münasebetlere ait birçok intibalar*. Burada da yazar geleneksel doğulu yaşamın bir parçası olan Şinasi ile Beyoğlu'ndaki batılı yaşam tarzının bir parçası olan insanları karşılaştırmaktadır. Şinasi karışık, düzensiz odası, dağınık saçları ile olumsuz bir görüntü içerisinde yer almaktadır. Oysa Beyoğlu'ndaki insanlar arasında ince münasebetlere ait birçok intiba vardır. Şinasi ise, bu dağınık görüntüsü ile Beyoğlu'ndaki ince münasebetlere iştirak edemeyecek bir hâlededir.

Hamide de hayalleri ve Abbas arasında büyük bir ikilem yaşamaktadır. Hamide için evlilik, zengin biri ile yapılacak olan ve kendisini refaha erdirecek bir eşiktir. Her ne kadar kendisi için Abbas, Midak Sokağı'ndaki en uygun adaylardan biri olsa da Hamide bir tülü emin olamaz.

Hamide bir yanardağın ağzında dolaştığını biliyordu, hiçbir zaman kendini emin hissetmiyordu. İçinde sürekli bir huzursuzluk vardı. Evet, Abbas'ta özlemlerinin bazılarını gidebilirdi, ama o koca olarak düşünebileceği bir adam değildi. Onu ilk gördüğünden beri hakkındaki düşünceleri bulanıktı, şimdi de böyleydi bu. Kocasının nasıl biri olacağı konusundaki düşünceleri biçimlenmemişti ve Abbas bu düşünceleri biçimlendirmekte kesinlikle yaya kalmıştı. Kendi kendine, onunla yaşamının kendisini düşündüğünden de çok mutlu edeceğini söylüyordu. Bu düşünce hep onunla birlikteydi. Ama bu düşünce iki tarafı keskin bir kılıç gibiydi ve Hamide kendini, Abbas bana nasıl bir mutluluk verebilir, diye sorarken yakalamıştı. Hamide düşlerinde çok mu iyimserdi? Abbas dönüp Muski

Caddesinde bir dükkân açacağına söz vermişti ama bir dükkâncının hayatı ona şimdikinden fazla ne verebilirdi? (Mahfuz, 1995. 161-162).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Hamide, Neriman'a benzer bir ikilem yaşamaktadır. Bir yandan Abbas ile evlenip mutlu olabileceğini düşünmekte, diğer yandan Abbas'ın kendisine sağlayacağı imkânlar ile ilgili şüpheler duymaktadır. Hamide'de görülen bu ikilemin ardında da doğu-batı, geleneksel yaşam-modernite çatışması yer almaktadır. Midak Sokağı'ndaki hayatından kurtulmak isteyen Hamide'nin karşısına yine bu sokaktan bir genç çıkmıştır. Bu nedenle Hamide'nin endişeleri vardır. Her ne kadar Abbas, İngiliz ordusunda çalışıp biriktireceği para ile de Muski Caddesi'nde bir berber dükkânı açmayı planlasa da, bu Hamide'ye yeterli gelmemektedir. Çünkü Abbas'ın bu planları da Hamide'nin hayalini kurduğu o lüks ve modern hayatı sağlayamayacaktır. Hamide, diğer yandan Abbas ile yapacağı evliliğin kendisini ummadığından fazla mutlu edebileceğini de düşünür. Tıpkı Neriman'ın Fatih'de yaşanan hayatta mutlu olunabildiğine inandığı gibi. Görüldüğü gibi iki genç kız benzer düşüncelere sahip olmakla birlikte, benzer çelişkileri çözüme kavuşturmaya çalışmaktadırlar.

Neriman ile Hamide arasındaki bir diğer benzerlik, her iki genç kızın girdikleri farklı çevrelerde yaşadıkları şaşkınlık ve heyecandır. Neriman, Macit ile birlikte gittiği Maksim'deki eğlencenin ertesi günü, hâlâ yeni girdiği çevrenin etkisindedir. Onun gibi Fatih'de yetişmiş bir kız için Maksim oldukça farklı ve bir o kadar da renkli bir mekândır. Zira Neriman, Maksim'in etkisinden uzun süre kurtulamaz:

Göz kapaklarının aralığından içeriye sızan gündüz ışığının tamamıyla aydınlatamadığı loş bir zemin üstünde hep Maksim salonu gözünün önüne geliyor. Kuytu köşelerde renkli abajurlar. Sarışın bir kadın başı. Bir zil sesi, çığlıklar ve sıçrayışlar, alkış, damakta acı bir köpük lezzeti, parlak sarı bir etek, bir zenci sesiyle daima karışarak hafızaya musallat olan fokstrot nağmesi ve kulağının içinde mütemadi çalan bir cazbant (Safa, 2008: 17).

Maksimde'ki bu sahne, Neriman'ın hayatından oldukça uzak ve farklı bir sahnedir. Neriman Macit ile birlikte gittiği Maksim'deki eğlence ile birlikte, batılı, modern dünyanın kapısını aralamıştır. Buradaki her şey Neriman için yeni ve farklıdır. Fatih'deki su tenekesinden maşrapa ile aldığı su ve elektriksiz evi ile kuytu köşelerde renkli abajurların bulunduğu Maksim salonu arasında dünyalar kadar mesafe vardır.

Neriman'ın Maksim salonundan etkilenişinin bir benzerini Hamide, İbrahim Faraj'ın evine gittiğinde yaşar. Hamide ilk defa, Şerif Paşa Caddesi'nde yer alan böylesi lüks bir apartman dairesine gelmiştir. Bu nedenle çevresine uzun uzun şaşkınlık ve hayranlık ile bakmaya başlar:

İbrahim Faraj girişin karşısındaki kapıya gitti, açtı ve Hamide'ye de gelmesini söyledi. Hamide kendini orta büyüklükte deri kaplı kanepeler, koltuklar ve minderlerle döşenmiş bir odada buldu. Ortada nakışlı bir halı vardı. Kapının karşısında, üzerinde tavana kadar uzanan bir ayna bulunan altın yaldızlı uzun bir

masa duruyordu. Adam kızın gözlerindeki hayranlık belirtisine sevindi ve nazik bir tavırla konuştu (Mahfuz, 1995: 211).

İbrahim Faraj'ın bu lüks apartman dairesi, Neriman'ın Maksim salonunda yaşadıklarına benzer hisler uyandırmıştır Hamide'de. İbrahim Faraj'ın evi, Hamide'nin Midak sokağındaki evi ile kıyaslanamayacak kadar lüks, şık ve modernidir. Hamide'nin odası yerdeki eski bir halı, eski minderler ve bir yer yatağından ibarettir. Bu nedenle Hamide'nin Şerif Paşa Caddesi'ndeki bu lüks evde gördüğü deri kaplı kanepeler, koltuklar, ortadaki nakışlı halı, altın yaldızlı masa ile döşenmiş geniş odaya ilk girdiğinde büyük bir şaşkınlık ve hayranlık hisseder. Burada Neriman ile Hamide'nin tepkileri arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Her iki genç kız da gördükleri bu yeni mekânlar ile kendi yaşadıkları evleri, semtleri kıyaslarlar ve sonrasında bu yeni ve renkli mekânlara hayran kalırlar.

Fatih-Harbiye ve Midak Sokağı romanlarının her ikisinde de yazarlar baş kadın kahramanların yaşamlarındaki değişimler için bazı imgeler kullanmışlardır. *Edebi metinlerde, imgeler yazar ile bilinçaltı, yazar ile toplum ve son olarak yazar ile okur arasındaki ilişkiyi ortaya koyan elemanlardır* (Ulağı, 2006: 4). Bu bağlamda *Fatih-Harbiye* romanında tramvayın önemli bir işlevi vardır. Tramvay burada doğu ile batı; geleneksel yaşam ile modern yaşam arasında hareket eden bir araçtır. Zaten roman, Neriman'ın acele ile Harbiye'ye doğru giden tramvaya binmesi ile başlamaktadır.

(...) Fakat Neriman'ın hem kol saatine, hem de tramvayın geleceği tarafa sabırsızlıkla baktığını görünce, arkadaşına gitmediğini anladı, ona görünmek istemeyerek sıra kahvelerin arasına çekildi ve onu uzaktan seyretti. Neriman ilk gelen Fatih-Harbiye tramvayına herkesten evvel atlamaya muvaffak olmuştu (Safa, 2008: 7).

Neriman'ın acele ile tramvaya binmesinin nedeni, bir an evvel, hayalindeki dünyaya ulaşma isteğidir. Roman, Darülelhan'dan Şinasi ile birlikte çıkan Neriman'ın gelen tramvaya binmesi ile başlamaktadır. Neriman'ın bu şekilde acele ile tramvaya binmesinin onun Şinasi'den, Darülelhan'dan, Fatih'den, yaşadığı geleneksel ve ona göre tekdüze olan hayattan uzaklaşmak içindir. Çünkü Neriman'ın bindiği bu tramvay onu tüm bunlardan uzaklaştıracak, genç kızı alıp arzu ettiği dünyaya, Beyoğlu'na götürecektir. Tramvay, Neriman'ın geleneksel yaşamı ile modern yaşam; doğu ile batı; içinde köhne evlerin, elektriksiz yaşamın, dar kafalı insanların olduğu Fatih ile lüks apartman dairelerinin, otomobillerin, rengârenk vitrinlerin ve modern görüşlü insanların olduğu Beyoğlu arasında gidip-gelmesini sağlayan bir araçtır. Neriman, tramvay aracılığıyla kısa süreliğine de olsa bu hayalindeki yere gider ve yine tramvay aracılığıyla Fatih'deki yaşamına geri döner. Tekin'e göre Fatih-Harbiye tramvayı, önemli bir işleve sahiptir. *Tramvay, iki semt arasındaki mevcut zıtlıkların gündeme gelmesine yardımcı olduğu gibi, Neriman'daki bazı arzuları harekete geçiren bir uyarıcı işlevi de üstlenir* (Tekin, 1999: 165).

Neriman, dayısının kızlarına alacağı elbiselik kumaş konusunda fikir danışmak üzere gittiği köşkte gözü yaşlı bir anneden acıklı bir hikâye dinlemiştir. Genç kız, dinlediği bu

hikâyeden çok etkilenmiş ve bu hikâyede anlatılan Rus kızın hayatı ile kendi hayatı arasında bir bağlantı kurmuştur. Bu hikâyedeki Rus kızı kendisine, Rus kızın sevgilisi fakir müzisyeni Şinasi'ye, genç kızın para için sevgilisini terk edip birlikte yaşamaya başladığı zengin Rum'u da Macit'e benzetmiştir. Neriman'ın zihninde beliren bu benzerlikler, genç kızın birden her şeyin farkına varmasını sağlar. Babası Faiz Bey, nişanlısı Şinasi, Fatih'deki yaşamı, uzun zamandan beri eline almadığı udu birden eski anlamlarını geri kazanır. Dayısının köşkünden bu düşünceler ile ayrılan Neriman, Macit'in davet ettiği baloya gidebilmek için bakacağı kumaşı almayarak, ilk gelen tramvaya binmiştir.

Kendinden geçmişti. Fakat birdenbire uyandı.

Tramvayın lambaları yanmıştı (Safa, 2008: 113).

Burada tramvayın lambalarının yanması ile yazar, Neriman'ın gerçeklerin farkına varmasını anlatmak istemiştir. Neriman dinlediği hikâye sonrası, beğenmediği, uzaklaşmak istediği dünyası ile yaşamak istediği dünyanın arasındaki farkı anlamıştır. Bu nedenle büyük bir farkındalık ve pişmanlık yaşamaktadır. Anlatılan hikâyedeki Rus kızı intihara sürükleyen nedeni net bir şekilde görebilmektedir. Ve sahip olduğu böylesi güzel insanları ve temiz hayatını Beyoğlu'ndaki sahte hayat ve sahte insanlar ile değiştirmek istediği için kendisine kızmaktadır. Tüm bu düşünceler ile Neriman Fatih'e giden tramvaya binmiştir. Ve tıpkı tramvayın lambasının yanması gibi Neriman'ın zihninde de farkına vardığı gerçekler nedeni ile bir ışık yanmıştır. Görüldüğü gibi Neriman'ın gerçek hayatı ile hayalindeki hayat arasında gidip-gelmeyi sağlayan tramvay burada, genç kızın farkına vardığı gerçekler ile birlikte gerçek hayatına, babası Faiz Bey'e, nişanlısı Şinasi'ye ve semti olan Fatih'e geri dönmesini sağlamıştır.

Midak Sokağı'nda da benzer bir imge kullanılmıştır. Burada da taksi böyle bir işleve sahiptir. Taksi modernliğin, zenginliğin simgesi olduğu kadar, modern yaşam ile geleneksel yaşam arasındaki bir araçtır aynı zamanda. Hamide ilk olarak İbrahim Faraj'ın evine gitmek için taksiye binmiştir.

Ama dünya Muski Caddesiyle sona ermiyor ki,” diye karşı çıktı adam, “Niçin alanda dolaşmıyoruz?”

-Geç kalmak istemiyorum, annem merak eder.

-“Bir taksi tutar, zaman kaybetmeden istediğimiz yere gideriz”, dedi adam kandırıcı bir tavırla.

Bir taksi! Sözcük Hamide'nin kulaklarında garip garip çınılıyordu (Mahfuz, 1995:207).

Taksi sözcüğünün Hamide'nin kulaklarında garip garip çınlmasının nedeni, Hamide'nin daha önce hiç taksiye binmemiş olmasındandır. Midak sokağındaki fakir hayatlarında taksinin hiç yeri yoktur. Hamide'nin hayatındaki tek ve en büyük farklılık akşamları fabrika çıkışında Muski Caddesinde yaptığı yürüyüşlerdir. Bu yürüyüş sonrasında da Midak sokağındaki evlerine

yine yürüyerek döner genç kız. Dolayısıyla Hamide için taksi büyük bir farklılıktır. Ve ona göre taksi; zenginliğin, lüks hayatın ve paranın göstergesidir. Hamide bu taksi aracılığıyla kendi fakir hayatından, İbrahim Faraj'ın zengin hayatına doğru yola çıkmıştır. Bu nedenle de *Midak Sokağı* romanında taksi, tıpkı *Fatih-Harbiye* romanındaki tramvay gibi iki dünya arasında gidiş-gelişi sağlayan bir imgedir.

İbrahim Faraj'ın evine gittiği gün Hamide, Faraj'ın tatlı vaatlerine inanıp Midak Sokağı'ndaki evini terk ederek Faraj ile birlikte yaşamaya karar verir. Ertesi gün her zamanki gibi evden ayrılır ve bindiği taksi ile Faraj'ın lüks evine gelir: (...) *Taksiye adımını attığı an, hayatının iki bölümü arasındaki kesin ayrımı yapmış oluyordu* (Mahfuz, 1995: 227).

Hamide'nin hayatında taksi, Midak sokağındaki geleneksel ve fakir yaşam ile İbrahim Faraj'ın dairesinin bulunduğu Şerif Paşa Caddesi'ndeki modern ve zengin yaşam arasındaki araçtır. Hamide bu taksi aracılığıyla bıktığı, kurtulmak istediği Midak sokağındaki fakir hayatından; sahip olmak istediği, özendiği Şerif Paşa Caddesi'ndeki zengin hayata geçiş yapmıştır. *Fatih-Harbiye* ve *Midak Sokağı* romanlarında kullanılan bu imgeler arasında büyük bir benzerlik olduğunu belirtmiştik. Romanlardaki her iki kadın kahraman da, tramvay ve taksiye benzer anlamlar yüklemişlerdir. Ancak bu noktada iki kadın kahraman arasındaki bir takım farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. *Fatih-Harbiye* romanında Neriman, kendisini gerçek hayatı ile hayalindeki hayat arasında getirip-götüren tramvay ile en sonunda Fatih'e dönmüştür. Genç kız iki dünya arasındaki farkı kavramış, kendi yaşamının değerini anlamış ve tramvay ile gerçek yaşamına, Fatih'e geri dönmüştür. *Midak Sokağı* romanında ise Hamide, Neriman'ın kararının tam tersi bir karar vermiştir. Hamide için de taksi gerçek yaşamı ile hayalindeki yaşam arasındaki bir araçtır. Ve Hamide, taksiye binerek gittiği bu yeni yaşamdan hoşnut kalmıştır. Bu nedenle de Neriman'ın aksine Hamide, Midak sokağı yakınlarında bindiği taksi ile Şerif Paşa Caddesi'ndeki İbrahim Faraj'ın lüks dairesine gitmiştir. Özetle söylemek gerekirse *Fatih-Harbiye* romanında Neriman tramvay aracılığıyla eski yaşamına geri dönmüştür; *Midak Sokağı* romanında ise Hamide taksi aracılığıyla yeni bir yaşama doğru yol almıştır.

Burada göze çarpan diğer bir farklılık da, Neriman'ın nişanlı olduğu Şinasi'ye karşı Macit'i tercih etmemesi; Hamide'nin ise İbrahim Faraj'ı sözlüsü Abbas'a tercih etmesidir. Neriman, Şinasi ile Macit arasında kısa bir süre gel-gitler yaşamış, kararsız kalmıştır. Ancak Neriman bu sürecin ardından nişanlısı Şinasi'yi seçmiştir. Nişanlısını terk edip, Macit ile birlikte olmayı düşünmemiştir. Hamide ise Neriman'ın tam aksine, Abbas ile sözlü olmasına hiç aldırmayarak İbrahim Faraj ile birlikte yaşamak için Midak sokağındaki evini terk etmiştir. Neriman ile Hamide'nin bu farklı kararlarının ardında, Peyami Safa ve Necip Mahfuz'un farklı bakış açılarına sahip olmaları yatıyor olabilir. Safa, Fatih'de yaşayan müslüman genç kız Neriman'ın nişanlısını terk ederek Beyoğlu'nda yaşayan Macit ile birlikte olmasını istememiştir. Bu nedenle de Neriman dinlediği hikâyeden kendisine gerekli payı çıkartmış ve Şinasi'ye geri dönmüştür. Necip Mahfuz'da ise böyle bir tavır yoktur. Yazar, Hamide üzerinde böylesi kuralcı bir tutum sergilemez. Aksine Hamide'nin Abbas ile sözlü olmasına rağmen İbrahim Faraj ile birlikte yaşamasına göz yumar. Peyami Safa, Necip Mahfuz'a göre daha didaktik ve ahlakçı bir görüşe sahiptir. Safa, doğru yolu göstermek için Neriman'ın Fatih'e geri dönmesini sağlar. Mahfuz ise toplumda görülebilecek olan bu tarz bir olaya müdahale etmez ve doğru yolu gösterme, mesaj verme gibi bir çabanın içine girmez.

Neriman ile Hamide'nin bu birbirine benzeyen özelliklerinin yanı sıra, birbirlerinden ayrılan önemli farklılıkları da vardır. Bunlardan ilki, bu iki kadın kahramandan Hamide'nin

Neriman'a göre daha entrikacı ve çıkarıcı olmasıdır. Hamide'nin bu özelliklerini ilk olarak Abbas ile nişanlı olmasına rağmen, mahallenin zengin tüccarı Selim Elvan tarafından yapılan evlilik teklifini hemen kabul etmesinde görmekteyiz. Bir diğeri ise Hamide'nin sokaktan ayrılmasının ardından uzun bir süre sonra eski nişanlısı Abbas ile karşılaşmasında yaşanır. Hamide burada entrikacı yanını kullanarak Abbas'ı İbrahim Faraj'a karşı kışkırtır. Burada amacı, hem duygusal hem de ekonomik açıdan İbrahim Faraj'dan bağımsız olmak istemesidir. Abbas ile İbrahim Faraj'ı karşı karşıya getirip ikisinden de kurtulmak ister. Bu düşüncesinden de anlaşılacağı üzere Hamide, kendi çıkarı için her türlü fırsatı değerlendirmektedir.

Macit – İbrahim Faraj

Modern yaşama özenen tipler kapsamında *Fatih-Harbiye* ve *Midak Sokağı* romanlarında benzerlik gösteren diğr karakterler Macit ve İbrahim Faraj'dır.

Macit, Darülelhan'ın alafranga kısmında keman bölümünde okumaya başlamış, ancak öğrenimini yarıda bırakmıştır. Giyimi, tavırları, yaşayış şekliyle oldukça modern bir gençtir. Beyoğlu'nda yaşayan Macit, sık sık Beyoğlu'ndaki Löbon gibi şık pastanelere gitmekte ve düzenlenen balolara katılmaktadır.

İbrahim Faraj, Kahire'nin lüks semtlerinden biri olan Şerif Paşa Caddesinde yaşamaktadır. Giyimi ve yaşam tarzı ile Avrupalı bir havaya sahiptir. İlk bakışta bohem biri olarak algılanan Faraj'ın asıl mesleği ise kadın tüccarlığıdır. Şerif Paşa Caddesindeki lüks dairesinde İngiliz askerleri için yetiştirdiği genç kızları eğitmektedir.

Görüldüğü gibi, bu iki karakter arasındaki temel benzerlik ikisinin de ilk bakışta dikkatleri çeken giyimleri, tavır ve lüks yaşamlarıdır. Macit, İstanbul'un en modern ve Batılı yaşam tarzının hâkim olduğu semti olan Beyoğlu'nda yaşamaktadır. Burada Beyoğlu aslında Batı'nın ve batılı yaşamın simgesi durumundadır. Çünkü bu semt Tanzimat'tan itibaren insanımızın gözünde hep Batı ile birlikte özdeşleşmiştir:

Tanzimat'tan itibaren tüm hedeflerin Batı'ya yönelmesi, Beyoğlu'na olan ilgiyi arttırmış, Beyoğlu'nda oturmak veya Beyoğlu, özellikle şehrin kenar semtlerinde geleneğe bağlı hayat tarzını sürdüren Türk insanının gözünde, yaşanılması, hissedilmesi gereken bir hayatın merkezidir. Çünkü Beyoğlu'nda hayat daha kolay ve zevklidir. İnsanı “sonsuz saadete” ulaştıracak her şey burada mevcuttur (Çoruk, 1995: 350).

İbrahim Faraj'ın yaşadığı semt olan Şerif Paşa Caddesi de *Fatih-Harbiye* romanındaki Beyoğlu ile aynı özelliklere sahiptir. Bu cadde de zengin insanların lüks evlerde yaşadıkları oldukça elit bir semttir. Dolayısıyla *Midak Sokağı*'ndaki Şerif Paşa Caddesi de batılı ve modern yaşamın simgesi olarak okuyucuya hissettirilir.

Darülelhan'ın alafranga bölümünde okuyan, Beyoğlu'nda yaşayan, katıldığı balolar, eğlenceler ve giyimi ile Neriman için yeni bir hayatın temsilcisidir Macit. İbrahim Faraj da zenginliği, giyim tarzı, yaşadığı semt ile Hamide için yeni bir hayatın olduğu kadar 'refah'ın da temsilcisidir. Her iki karakter de dış görünüşü ve bakımlı halleri ile Neriman ve Hamide'yi etkilemeyi başarmıştır. İki eserde de şaşırtıcı olan ortak bir nokta vardır. Peyami Safa da, Necip

Mahfuz da yarattıkları bu modern karakterleri anlatmak için benzer özelliklerin altını çizerler. Macit ile görüşükten sonra Neriman'ın aklından genç adamla ilgili şunlar geçmektedir:

Macit'in ince uzun elleri, hafif manikürlü parmakları sık sık gözünün önüne geliyor
"İnce bir adam" diye düşünüyor ve Macit'te tenkit edilecek hiçbir şey bulmuyordu
(Safa, 2008: 18).

Neriman, nişanlısı Şinasi'den oldukça farklı olan Macit'in bakımlı ellerinden çok etkilenmiştir. Çünkü genç kızın çevresindeki erkeklerin hiç birisi Macit kadar bakımlı değildir.

Hamide'de de İbrahim Faraj'a karşı benzer bir etkilenme vardır. Genç kız Faraj'ın bakımlı elleri ile ilgili şunları söylemektedir:

İkisi de limonalarını içtiler, adam bardakları yine masanın üzerine koydu. Bu işleri yaparken Hamide de onu inceliyordu. Uzun, ince bedeninden hoşlanmıştı, sonra uzun süre ellerine baktı, ne kadar güzel olduklarına şaşıtı. Elleri çok bakımlı ve güzeldi, uzun parmakları güzellik olduğu kadar güçlülük etkisi de bırakıyordu. Elleri Hamide'nin üzerinde büyük etki yapmıştı, şimdiye kadar hiç tatmadığı bir duygu içindeydi kız (Mahfuz, 1995: 211).

Macit ve İbrahim Faraj bu bakımlı halleri ile Neriman ve Hamide'yi etkilemişlerdir. Her iki yazar da bu iki karakterdeki bakımlı hali göstermek için benzer tasvirlerle başvurmuştur. Bunun nedeni ise her iki karakterin modern, batılı yaşamın temsilcileri olmasıdır. Bu tarz bir yaşama sahip olan insanlar olarak Macit ve İbrahim Faraj, her iki genç kız için de farklılık teşkil ederler.

Zaman geçtikçe Neriman Macit'e; Hamide ise İbrahim Faraj'a bağlanır. Neriman Şinasi ile nişanlı olmasına rağmen, Macit'i görebilme ihtimali ile sık sık Beyoğlu'na gider. (...) *Neriman'ın kendi kendine pek de itiraf edemediği bir ümidi vardı: Macit'e rastgelmek ihtimali* (Safa, 2008: 27).

Macit, Neriman'ı bu denli etkilemeyi başarmıştır. Çünkü Macit, Beyoğlu ve oradaki hayatın bir yansımasıdır. Neriman, Macit'e rast gelmek, onunla görüşebilmek ve onun aracılığıyla başka bir hayatın içine girmek istemektedir. Macit, yaşamı ve kişiliği ile genç kızda böylesi önemli hisler uyandırmaktadır.

Hamide de Neriman'a benzer bir durum içerisinde. İbrahim Faraj, Hamide'yi gördüğü günden itibaren her gün Midak sokağına geliyordu. İlk başlarda tanımadığı bu yabancı adama kırsa da, artık Hamide'nin gözleri de bu yabancıyı arar olmuştu. Her gün iş çıkışı Muski caddesinde yürüyüşler yapan Hamide'nin etrafta Faraj'ı görebilme umudu vardı. Faraj'ı göremediğinde ise adeta hayal kırıklığı yaşıyordu:

(...) Ama cadde boştu, ya da Hamide'nin istediği olmadığı için boş sayılırdı. Hamide'nin neşesi sönmüştü, kendini yenilmiş hissederek eve yöneldi (Mahfuz, 1995: 179).

Hamide, İbrahim Faraj'ın çevresinde olmasını istiyordu. Bu nedenle de sürekli olarak Muski caddesi ve Midak sokağında bu genç adamı arar olmuştu. Çünkü İbrahim Faraj gibi Avrupai görünümlü birinin yanında olmak, Hamide'nin hep hayal ettiği modern yaşamın izlerini bulmasına yardımcı oluyordu.

Macit, Neriman için Yeni'nin, Batı'nın temsilcisiydi. Giyim tarzı ve yaşam biçimiyle bu genç adam Neriman'ın düşüncelerindeki Batı fikirlerinin uyanmasına yardımcı oluyordu. Onun Beyoğlu'ndaki hayatı, çaldığı alafranga enstrüman, gittiği balolar Neriman için dikkate değer şeyler olmaya başlamıştı:

(...)Macit, yeninin, Garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeşterin mümessili ve namzediydi.

Bu iki genç, Neriman'ın ruhundaki iki cepheyi bütün vuzuhuyla şuura çıkardılar. Neriman Macit'i tanıdıktan sonra kendi kendisini daha iyi tanımıştı (Safa, 2008: 59).

İbrahim Faraj da Hamide için 'yeni'nin ve zenginliğin temsilcisiydi. Faraj'ın şık giyimi, sokağa geldiğinde çevreden gördüğü ilgi ve kahvede hizmeti karşılığında garsona bıraktığı büyük bahşişler Hamide'nin ilgisini çekiyordu.

O akşamdan sonra adam düzenli olarak Midak Sokağına gelmeye başladı. Akşama doğru geliyor, oturup çayını yudumluyor ya da nargile içiyordu. Birden ortaya çıkışı ve saygı uyandıran zevkli giyimi kahvede bir şaşkınlık yaratmıştı, ama zamanla ona alıştıkça hayretleri azaldı. Ayrıca herkese açık olan bir kahveye gelmesinde de şaşılacak bir yan yoktu. Kirşa'yı kızdırıyordu, çünkü hesabını ödemek için hep büyük paralar verirdi. Sanker'i de görmediği dolgun bahşişler vererek sevindiriyordu.

Hamide onun günlük geliş gidişlerini, yüreği heyecan ve umutla dolu olarak seyrediyordu (Mahfuz, 1995: 177).

Bu noktada iki eser arasında şöyle bir farklılık vardır: Macit, Neriman için batılı yaşamın temsilcisidir. Onun yaşam tarzı Neriman'ı cezp etmektedir. Hamide'nin İbrahim Faraj'a karşı olan ilgisinin temelinde ise para ve güç vardır. İbrahim Faraj'ın dış görünüşü ve yaşam biçiminin Hamide'yi etkilemesinin temel sebeplerinden biri budur. İbrahim Faraj, onun kavuşmak istediği para ve gücün temsilcisidir. Oysa Neriman'ın Macit'e karşı olan tavrında böyle bir düşünce yoktur.

Neriman ile Hamide'yi etkileyen bu iki karakterin bir diğer ortak özelliği, ikisinin de ikna kabiliyetlerinin güçlü olmasıdır. Macit, kibarlığı ve bohem tavrı ile Neriman üzerinde oldukça etkilidir. Bir gün Beyoğlu'ndaki şık bir pastaneye arkadaşı Fahriye ile birlikte giden Neriman, burada Macit'e rastlar. Macit, bir hafta sonra yapılacak olan baloya arkadaşı Fahriye ile Neriman'ı da davet eder ve genç kızların bu daveti kabul etmesini adeta zorunlu hale getirir:

-Gelecek perşembe Perapalas'a gelirsiniz olmaz mı? Güzel bir balo var. Muhakkak geliniz. Çok eğleniriz. Ben gene sizi Neriman'la beraber eve kadar götürürüm.

Fahriye cevap vermedi. Macit Neriman'a döndü:

-Olmaz mı Neriman Hanım?

Neriman da cevap vermedi. Balo! Gene babasını aldatmak, Şinasi meselesi. Tuvalet... Neriman'ın yüzünde endişe çok harizdi. Kendini toparlayarak zorla gülümsediği halde vakit geçmişti. İtiraf etmeye mecbur oldu:

-Vallahi Macit Bey, biliyorsunuz ki... bizim için bir gece evden ayrılmak ne kadar güç!

-Siz isterseniz her şeye muvaffak olursunuz.

-Çalışırız. Gelecek Perşembe mi dediniz? (Safa, 2008: 32).

Neriman her ne kadar baloya gitmesinin kendisi için çok zor, hatta imkânsız gibi göründüğünü bilse de, Macit'in bu ısrarcı tavrı karşısında hemen olumsuz cevap vermez. Çünkü Macit, genç kızın bu tarz balolara birlikte gitmek istediği gençtir.

İbrahim Faraj da Hamide'yi nasıl etkileyebileceğini ve ikna edebileceğini çok iyi bilir. Hamide'nin para ve güçten hoşlanması Faraj'ın işini daha da kolaylaştırır. Genç kızı etkilemek için onu Şerif Paşa Caddesi'ndeki lüks evine götüren Faraj, Hamide'nin bu şıklıktan ve lüksten hoşlanacağından emindir. Hamide'nin şaşkın ve meraklı bakışlarla bu evi incelediği sırada, Faraj ona Midak Sokağı'ndaki evini terk edip kendisi ile birlikte yaşaması için ikna etmeye başlar:

Beni bu kadar düş kırıklığına uğratacağına doğrusu inanmazdım. Aman Allah'ım, sen de bir gün o sokak gelinlerinden mi olacaksın? Gebe kalacaksın, çocukların olacak, yol kenarlarında çocuk doğuracaksın, her yer sinek dolu, bakladan başka yiyecek yok, güzelliğin uçup gidecek, şişmanlayacaksın, bunları mı istiyorsun? Hayır, hayır, buna inanmam (Mahfuz, 1995: 218).

İbrahim Faraj'ın ağzından dökülen bu sözler, Hamide için can alıcı olmuştur. Çünkü genç kız, devamlı olarak Midak sokağındaki kadınların halini incelemekte ve onlar gibi evlenip ardından çocuk doğurup, yemek yaparak sokaktaki fakir yaşamın bir parçası olmak istememektedir. İbrahim Faraj'ın sözleri bu nedenle Hamide'yi etkilemiştir. Buradan İbrahim Faraj'ın iyi bir gözlemci olduğunu ve gözlemleri sonucunda Hamide'i kandırabilmek için stratejik davrandığı sonucuna da ulaşmak mümkündür. Çünkü genç adam, Hamide'nin kişiliğini çok iyi analiz etmiş ve bu analizin sonucunda belirlediği taktikler doğrultusunda Hamide'yi ikna etmeyi başarmıştır.

Neriman, dayısının kızlarını ziyareti sırasında dinlediği Rus kızı ile Rum gencinin acıklı aşk hikâyesinin ardından bazı gerçeklerin farkına varmıştır. Dayısının köşkünden çıktıktan sonra, kendi hayatı ile Rus kızın hayatını arasında benzerlikler bulan Neriman, Macit hakkında artık daha farklı düşünmeye başlamıştır. Neriman'ın Macit'e karşı olan tavrı da, gerçeklerin

farkına varması ile birden bire değişmiştir. Genç kız dinlediği acıklı hikayenin yardımı ile adeta bir rüyadan uyanıp, kendisi için doğru olanı fark etmiş ve Macit'e daha önce hiç bakmadığı bambaşka bir gözle bakmaya başlamıştır.

Bugün, ilk defadır ki Neriman'ın şüpheleri yatışmaz bir şiddetle ayaklandı. Macit'i hakikî hüviyeti içinde yakaladığını zannediyor ve o güne kadar, fasılasız aldatıldığını anlıyordu. Haykırmak, haykırmak veya ağlamak ihtimallerinin meddücezri içinde, Neriman, bir müddet çırpındı. Artık Macit'i düşünmüyor ve ruhunun neresine gizlendiğini anlamadığı bir çeşmeden içine zehir doluyordu (Safa, 2008. 113).

Hamide ise İbrahim Faraj'ın evine yerleştiği ilk gecenin sabahında yepyeni gerçekler ile karşı karşıya gelmiştir. İnanıp yanına taşındığı adam, bir kadın tüccarıdır ve evi de ticaretini yaptığı kadınların yetiştirildiği bir okuldur. Hamide, yeni ve lüks evindeki ilk sabahında hiç bilmediği gerçekler karşısında şaşkına dönmüştür.

- Titi de ne?

Adam, onun ellerini alıp öperek cevap verdi.

-Yeni adın. Bunu aklında tut ve Hamide'yi unut, hiç olmamış gibi (Mahfuz, 1995. 240).

Bu noktada önemli bir farklılık vardır iki eserde. Neriman, sadece dinlediği bir hikâye üzerine tüm hayatını göz önünden geçirmiş ve Macit'in nasıl biri olduğunun farkına varıp ondan uzaklaşmaya başlamıştır. Aslında Macit'in Neriman'a karşı olan tavrında hiçbir değişiklik yoktur. Yalnızca Neriman, artık Macit'i eski bakış açısıyla değerlendirmemiştir. Hamide ve İbrahim Faraj ikilisinde ise durum farklıdır. Hamide'nin Faraj'ın evine taşınmasının ertesi sabahı, Faraj'ın gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. İbrahim Faraj, bu açıdan Macit'ten farklıdır.

Her ne kadar bazı farklılıklar olsa da Macit ve İbrahim Faraj birbirine oldukça benzeyen iki karakterdir. Her ikisi de Avrupai giyimleri, yaşadıkları muhitler, yaşam tarzları ve ikna kabiliyetleri ile *Fatih-Harbiye* ve *Midak Sokağı* romanlarındaki Şinasi ve Abbas'ın rakipleridirler. Aslında burada Peyami Safa'nın romanlarında görülen bir özelliğin Necip Mahfuz'un bu romanında da yer aldığını söylememiz mümkündür. Moran, Peyami Safa'nın romanlarında görülen bu özelliği şu şekilde açıklar:

(...) Görüldüğü gibi romanın baş kişileri Peyami Safa'nın "Garplı" ve "Şarklı" dediği iki erkek ve bunların arasında bocalayan genç kadın üçlüsü ile bilgili adamdan oluşuyor (Moran, 2008b: 221).

Genel bir karşılaştırma yapacak olursak bu şablona her iki romanda da rastlarız. *Fatih-Harbiye*'de garpli erkek Macit, şarklı erkek Şinasi, ikisi arasında bocalayan genç kız ise Neriman, bilgili adam ise Faiz Bey'dir. *Midak Sokağı*'nda ise garpli erkek İbrahim Faraj, şarklı erkek Abbas, ikisi arasında bocalayan genç kız ise Hamide, bilgili adam ise Rıdvan Huseyni'dir.

Macit ve İbrahim Faraj modern giyinişleri, yaşadıkları muhitler, yaşam tarzları, ikna kabiliyetleri ile birbirine son derece benzer özellikler taşırlar. Ancak bu benzerliklerin yanı sıra birbirlerinden ayrılan bazı özellikleri de vardır.

Macit ile İbrahim Faraj arasındaki farklılık, Faraj'ın Macit'e kıyasla entrikacı ve olumsuz bir karakter olmasıdır. İbrahim Faraj, Hamide'yi kendi tuzağına düşürmek için bir plan hazırlamış ve genç kıızı tatlı vaatler ile kandırmıştır. Bir kadın tüccarı olan İbrahim Faraj, Hamide'ye kendisine aşık zengin bir sevgili olarak yanaşmıştır. Genç kıızın zaaflarının farkına varmış ve bu zaafı kullanarak Hamide'yi tuzağına düşürmeyi başarmıştır.

Macit ise, İbrahim Faraj'ın yanında daha masum bir karakterdir. O, Neriman'a hiçbir zaman kötülük yapmamış ya da onu kandırmamıştır. Aslında Macit kendi bohem hayatını yaşarken, Neriman onu tanıyıp ondan etkilenmiştir. Macit, genç kıızı kendisine çekmek ya da bağlamak için herhangi bir şey yapmamıştır.

Şinasi-Abbas

Neriman'ın nişanlısı olan Şinasi, Darülelhan'ın alaturka bölümünde okumakta ve kemeçe çalmaktadır. Uzun yıllardan beri Neriman'ı tanıyan Şinasi, Neriman ile evleneceği zamanı beklemektedir. Şinasi, çevresinde sessiz sakin ve efendi tavırlarıyla dikkat çekmektedir: (...) *Zamanın çirkin şekillerine intibak etmeyen Şinasi'nin sessizliği ve tabiiliği, ona semtin muhabbetini kazandırmıştı* (Safa, 2008:57).

Hamide ile sözlenen Abbas da tıpkı Şinasi gibi sessiz ve efendi tavrı ile sokaktakilerin sevdiği isimlerden biridir. Abbas uzun yıllar çıraklık yaptıktan sonra, Midak sokağında kendisine ait bir berber dükkânı açmıştır.

Abbas, nazik, iyi huylu, barışçı, anlayışlı bir insandı. Boş zamanlarını kahvede iskambil oynamakla ve arkadaşlarıyla boş dedikodular yapmakla geçirirdi.

Abbas kavgalarda ve tartışmalarda yan tutmaktan kaçınırdı. Bu sırada iki tarafa da gülümseyip yatıştırıcı sözler söylerdi. Namaz kılar, oruç tutar ve Hüseyin camisindeki Cuma namazlarını hiç kaçırmazdı. Sonraları bazı dinsel görevleri savsaklar olmuştu, ama bu ilgisizlikten değil de tembelliktendi. Bununla birlikte yine de Cuma namazlarına gider, Ramazan'da da mutlaka oruç tutardı. Bazen Kirşa'yla aralarında tatsızlık çıktığı olurdu, ama arkadaşı çok heyecanlanırsa Abbas hemen geriler ve böylece ciddi bir tartışmayı önlerdi (Mahfuz, 1995: 39).

Neriman ile Şinasi'ye çevrelerinde kısa bir süre sonra evlenilecek çift gözü ile bakılmaktadır. Birbirlerini uzun zamandır tanıyan, aynı okullara giden, aynı semtte oturan bu gençlerin evliliği beklenen bir şeydir.

Ve iki kardeşi, iki sevgiliyi, iki zevç zevceyi birbirine bağlayan bütün duyguları hissetmeye başladılar. Mahallede doktorun tavsiyesi üzerine geciken nikâhları bekleniyordu. En mutaassıplar bile, onların bu sevişmesini biraz tabii ve ahenkdar buluyorlardı, bu nikâhın gecikmesine rağmen hiç kimse aleyhlerinde bir dedikodu yapmadı. (...) Herkes, ergeç onların evleneceklerine kâni idi (Safa, 2008: 56-57).

Hamide ile Abbas'ın ilişkisi Neriman ile Şinasi'ye göre daha farklıdır. Abbas, mahallenin en güzel kızlarından biri olan Hamide'ye uzun süreden beri ilgi duymaktadır. Ancak gelecek planları ve evliliğe bakışı farklı olan Hamide'yi ikna etmesi bir hayli güç olmuştur. Çünkü Hamide evliliği maddi güce kavuşacağı bir dönüm noktası olarak değerlendirmektedir. Bir gün annesi Hamide Hanım ile yaptığı evlilik ile ilgili bir tartışmada Hamide'nin ağzından şu sözler dökülür:

Kız ona öfkeyle bakarak konuştu:

-Ben evlilik peşinde değilim, evlilik benim peşimde. Göreceksin ne yapacağımı?

-Elbette yaparsın, senin gibi bir prenses, kraliyet ailesinden gelme bir kız.

Kız annesinin alayını anlamazlıktan geldi ve aynı şiddetli tonda konuşmasını sürdürdü:

-Adam yerine konacak kimse var mı bu Midak Sokağında? (Mahfuz, 1995: 32).

Hamide'nin Abbas'a karşı duyguları oldukça karışıktır. Yaşadığı sokakta kendisini zenginliğe kavuşturacak hiçbir aday olmadığını düşünen Hamide, Abbas'ın tam olarak istediği kriterlere sahip olmasa da sokakta kendisi için en uygun aday olduğunu düşünmektedir.

Hamide'nin Abbas'a yönelik duyguları garip bir karmaşıktı. Bir yandan Abbas'ın sokakta kendisine koca olabilecek en uygun adam olduğunu düşünüyor, öte yandan o komşusu gibi zengin bir adamla evlenmeyi düşlüyordu. Gerçek şuydu ki, onu ne seviyor ne de istiyordu, ama kovamıyordu da. Belki de tutkulu bakışları onu çekiyordu (Mahfuz, 1995: 49).

Hamide'nin bu katı tavrı, Abbas'ın para biriktirmek için İngiliz Ordusuna katılma kararı ile yumuşamıştır. Arkadaşı Hüseyin Kirşa'nın tavsiyesine uyan Abbas, Hamide ile evlenebilmek için berber dükkânını kapatıp kısa bir süreliğine İngiliz ordusuna katılmaya ve para biriktirmeye karar vermiştir.

Hemen. Tell-el Kebir'e gidiyorum, orada 25 kuruş gündelikle çalışmaya başlayacağım. Konuştuğum herkes bunun yalnızca bir başlangıç olduğunu söylüyor. Elimden geldiğince çok para biriktirmek için her şeyi yapacağım. Savaş bitince –herkes buna daha çok vakit var diyor- buraya döneceğim ve Yeni

Cadde'de ya da Ezher Caddesi'nde yeni bir berber dükkânı açacağım. Lüks bir evimiz olacak, Allah isterse. Bana dua et Hamide...

Bu Hamide'yi kızdırmayan, umulmadık bir şeydi. Abbas başarılı olursa kesinlikle Hamide'nin istediği bazı şeyleri sağlayacaktı. Hamide'ninki gibi bir kişilik ne kadar dikkatli olursa olsun, parayla yatışıp yumuşayabiliyordu (Mahfuz, 1995: 97).

Abbas'ın evlilik için Hamide'yi ikna etme çabaları böylelikle sonuç verdi. Neriman ile Şinasi'nin birlikteliği ise, Abbas ile Hamide'den farklı bir seyir izlemiştir. Evlenmeleri beklenen bu çiftin ilişkisinde, Neriman'ın son zamanlarda değişen tavrının olumsuz etkisi olmuştur. Neriman gitgide değişmekte; ailesinden, Şinasi'den, yaşadığı semtten, okuldan uzaklaşmakta ve farklı davranmaktadır.

Neriman'ın Darülelhan'a uğramadığı günlerin sıklaşması, evine geç gidişleri, tuvaletine verdiği ehemmiyetin artması, Şinasi ile konuşurken sesine dolan asabî titremeler; ve bunun gibi, teferruatı unutilan, fakat yekûnunun intibâ kuvvetli bir surette hatırlanan küçük küçük birçok hadiseler kendi kendilerini hatırlatıyorlardı (Safa, 2008: 8).

Romanın başlangıcı Neriman'daki bu uzaklaşmanın işaretleriyle olmuştur. Şinasi ile birlikte çıktıkları Darülelhan'dan sonra Neriman aceleyle Harbiye'ye giden ilk tramvaya binmesi ile başlar roman. Kütükçü, romandaki bu ilk sahneyi şu şekilde değerlendirir:

Roman, “Neriman ile Şinasi Darülelhan'dan beraber çıktılar, Vezneciler'e kadar beraber yürüdüler” cümlesiyle başlar. Aynı cümle içerisinde iki kez tekrarlanan “beraber” sözcüğünün, güçlü bir birliktelik vurgusu oluşturduğu açıktır. Buna karşın, çok geçmeden, Şinasi ağır ağır yürümeye devam ederken Neriman'ın adımlarının sıklaşmaya başladığı, aralarındaki mesafenin açıldığı gözlenir. Nitekim Neriman'ın Harbiye tramvayına binerek Şinasi'den uzaklaşması, baştaki “birliktelik” imgesini güçlü bir kopuş sahnesinin izlemesine neden olacaktır. Bu açıdan romanın girişi, bir birlikteliğin çözülmeye ve nihayetinde bir kopuşa doğru sürüklenmeye başladığının çağrışımları ile doludur (Kütükçü, 2008: 52).

Tüm bu değişimlerin temelinde Neriman'ın modernleşme isteği yatmaktadır. Genç kız yaşamındaki her şeyi eski olarak nitelendirir ve 'eski'nin yerini 'yeni'nin almasını istemektedir. Ona göre “eski”nin bir parçası olan nişanlısı Şinasi, Şark kültürü ile yetişmiş olan babası Faiz Bey'e benzetmektedir:

(...) İki de şarka ait birçok şeyleri, Şinasi alaturka musikiyi, Faiz Bey tasavvufi edebiyatı çok seviyorlardı (Safa, 2008: 56).

Şinasi, Neriman'ı daha ziyade maziye ve an'aneye çekti. Bu âdeta genç bir Faiz Bey'di (a.g.e.,: 58).

Görüldüğü üzere Şinasi, Neriman'da bir baba izlenimi uyandırmaktadır. Genç kız Fatih'deki geleneksel yaşamdan sıkılmakta, Beyoğlu'ndaki modern hayatı yaşamak istemektedir. Şinasi ise, Neriman'ın parçası olmak istediği bu yaşamda genç kıza eşlik edebilecek biri değildir. Çünkü Şinasi, geleneksel yaşama, Fatih'e aittir. Dolayısıyla Şinasi, Neriman'ın gitmek istediği eğlencelerde, balolarda, yeni mekânlarda genç kıza eşlik etmekten çok uzaktır. Neriman bunu fark etmekte ve bu nedenle etrafında Şinasi'nin tam tersi bir mizaca sahip olan Macit'e yakınlık hissetmektedir.

Neriman ile Şinasi'nin ilişkisinin kötüye gitmesinde Macit'in etkisi büyüktür. Macit, Darülelhan'ın alafranga bölümünde keman dersleri alan, modern görünüşlü bir gençtir. Neriman ile kısa bir süre önce tanışmıştır. Macit'in görünüş, yaşayış ve düşünüş farklılığı Neriman'ı oldukça etkilemiş ve genç kızın yaşadığı hayatı ve muhiti sorgulamasına neden olmuştur.

Tam altı ay evvel, bir ilkbahar günüydü. Darülelhan'ın alafranga kısmında keman dersleri almaya gelen Macit'i, arkadaşları Neriman'a tanıttılar. Macit bir aydan evvel bu derslere devam etmemiş ve mektebi bırakıp gitmişti; fakat bu müddet Neriman'la Macit arasındaki münasebetin hususileşmesine kâfi geldi. Beyoğlu'nda, arada bir gizlice buluşuyorlardı. Altı aydan beri Neriman birkaç defalar Macit'in randevusuna gitti ve bütün bunları Şinasi'den gizledi.

Neriman'daki değişiklikler, Macit'i tanıdıktan sonra meydana çıkmıştı; fakat hakikatte, Neriman'ın yenileşmeye karşı arzuları o tarihte başlamaz (Safa, 2008: 57).

Neriman ile Şinasi'nin ilişkisine baktığımızda olumludan olumsuz ve oradan da nihayetinde olumluya dönen adeta dairesel bir harekete rastlarız. Çocukluklarından itibaren birbirlerini tanıyan Neriman ile Şinasi'nin ilişkisi, Macit faktörü ile olumsuz bir hal alırken; Neriman'ın dinlediği bir aşk hikâyesinin ardından kendi hayatındaki gerçekleri idrak etmesi ve Şinasi'ye olan hislerinin farkına varması ile tekrar olumlu bir hal alır. Neriman, bir an evvel Şinasi ile evlenmek istemektedir artık. Aslında Neriman'ın tüm düşüncelerinde olumlu bir geriye dönüş yaşanmaktadır. Macit ile olan son görüşmesinin ardından Neriman oldukça farklılaşmıştır:

Tramvay Beyazıt'tan geçiyor ve Fatih'e doğru ilerliyordu. Fatih! Fatih! Beyoğlu arkada kalıyordu. Aylardan beridir, ilk defa bugün, Neriman Fatih'e bu kadar istekle gidiyordu ve Beyoğlu'nun cazibesinden kendini kurtarıyordu. Çünkü, ne olursa olsun, kalbiyle yaşayan bir kızdı ve ilcalarına hâkim değildi, bütün duygularını teşhir ettikçe rahatlayan bir mizacı vardı ve samimiyeti halis bir şey gibi seviyordu (Safa, 2008: 116).

Neriman ile Şinasi arasındaki bu ilişkinin hemen hemen tam tersi Hamide ile Abbas arasında yaşanmıştır. Onların ilişkileri olumsuzdan olumluya ve ardından tekrar olumsuzla dönüşmüştür. Hamide önceleri hiç önemsemediği Abbas'a, delikanlının İngiliz ordusuna katılma kararının ardından değer vermeye başlamış; Abbas, orduya katılmadan önce Hamide ile Abbas'ın sözü kesilmiştir. Ancak aradan kısa bir zaman geçtikten sonra mahalledeki zengin tüccar Selim Elvan'dan aldığı evlilik teklifini Hamide, Abbas ile sözlü olmasına rağmen kabul etmiştir.

-Şirketin sahibi Selim Elvan mı?

-Ta kendisi. Sayılamayacak kadar çok parası olan adam.

Hamide'nin yüzü mutluluktan parlıyordu, şaşkınlık ve sevinçten kendini kaybetmiş halde, bilinçsizce mırıldandı:

-Olur şey değil!

-Ne iyi haberler! Bundan iyisi can sağlığı. Kendi söylemeseydi ben de inanmazdım.

Kız tarağı saçına ilişti ve annesinin yanına yaklaştı. Omuzlarını sarsarak daha anlatmasını istiyordu:

-Ne dedi? Bana her şeyi anlat, kelimesi kelimesine.

Hamide, Hamide Hanımın anlattıklarını dikkatle dinledi. Yüreği çarpıyor, yüzü kızarıyor, gözleri gururla parlıyordu. İşte sonunda talih ona da gülmüştü. Bu, uğruna dualar ettiği bütün lüksü ve özgürlüğü verebilecek bir adamdı.(...)

-Evet, ne düşünüyorsun? Bu işe karar vermek kolay değil. Sözlü olduğunu unuttun mu? Hem sözü Abbas'la Kuran okuyarak kestik.

Kızın gözlerine güzelliğini berbat eden kötü bir bakış geldi. Öfkeli bir homurdanmayla bağırdı:

-O berber ha! (Mahfuz, 1995: 159-160).

Her ne kadar Neriman ile Hamide'nin tutumları birbirinden farklı olsa da Şinasi ile Abbas birbirine oldukça benzeyen iki karakterdir. Her iki karakter de gerek mizaci özellikleriyle gerekse sevdikleri insanlara karşı olan tavırları ile ortak özelliklere sahiptirler. Şinasi, Neriman'a göre 'eski'nin temsilcisidir; Abbas da Hamide'ye göre "eski"nin ve sokağın temsilcisidir. İki genç de sevdikleri uğruna pek çok fedakârlık yapmış ve onları yanlıştan kurtarmaya çalışmıştır.

Şinasi ile Abbas arasında benzerliklerin yanı sıra farklılıkları da bulunmaktadır. Şinasi, Abbas'a göre daha soğukkanlı bir karakterdir. Nişanlısı Neriman'ın kendisine yalan söylediğini anlamasına rağmen, bu durumu genç kıza söylemek yerine soğukkanlı davranmayı tercih etmiştir. Neriman'ın değişen tavrına, kendisinden ve yaşadıkları semtten uzaklaşmasına, Darülelhan ile ilgili olan düşüncelerindeki değişikliklere rağmen Şinasi hep soğukkanlı davranmayı ve beklemeyi seçmiştir.

Şinasi'deki bu soğukkanlı tavır Abbas'ta görülmemektedir. Abbas daha heyecanlı ve daha hızlı kararlar alan biridir. Öyle ki, Hamide'yi Midak sokağından kaçtıktan sonra opera alanında bir arabanın içinde gördüğünde genç kadını takip ederek ona ulaşır. Hamide'nin ona ihanet etmiş olmasına rağmen, kendisine söylediği yalanlara inanır. Hatta Hamide'nin İbrahim Faraj'ı suçlayan sözlerini duyduğu andan itibaren İbrahim Faraj'ı öldürme planı yapmaya başlar. Ertesi gün İbrahim Faraj'ı öldürme düşüncesi ile gittiği Hamide'nin çalıştığı barda, acelesi ve heyecanlı davranışı nedeniyle kendi canından olur.

Son söz olarak farklı edebiyat ve kültürlere ait olan *Fatih- Harbiye* ve *Midak Sokağı* romanları gelenek-modern ve eski-yeni kavramlarının yazarlar tarafından benzer şekillerde işlendiği tespit edilmiştir. Yazarlar, her iki romanda da kadın kahramanların mutsuzluklarını, içinde yaşadıkları mekânlar ile paralel olarak işlemişlerdir. Neriman, yaşadığı semt olan Fatih'ten ve bu semtte yaşayan insanlardan hoşlanmamakta, daha modern bulduğu Beyoğlu'nu ise yaşanılacak semt olarak görmektedir. Hamide de tıpkı Neriman gibi, yaşadığı Midak Sokağı'nı ve bu sokaktaki insanları sevmemekte ve onları küçümsemektedir. Hamide için bu sokağın dışında yaşanılacak yer, lüks evlerin bulunduğu Muski Caddesi'dir.

Her iki romanda da baş kadın kahramanlar aşk konusunda benzer tereddütler yaşarlar. *Fatih-Harbiye*'de Neriman, nişanlısı Şinasi'den Macit ile tanıştıktan sonra uzaklaşmış, Macit ile daha fazla ilgilenir olmuştur. *Midak Sokağı*'nda da Hamide, Abbas ile nişanlı olmasına rağmen Selim Elvan'dan gelen evlilik teklifi ile Abbas'dan uzaklaşmıştır.

Fatih-Harbiye ve *Midak Sokağı* romanlarındaki baş kadın kahramanlar genel kişilik özellikleri ve içinde bulundukları psikolojik durum nedeniyle benzer tepkiler vermektedirler. Neriman, kendisine karşı çıkıldığında ya da isteklerinin yerine gelmemesi durumunda öfkesine hâkim olamayarak karşısındaki insanlara bağırarak, hatta zaman zaman bu nedenle sinir krizleri geçirmektedir. Hamide de bu durumlarda Neriman'a benzer tepkiler vermektedir. İsteklerine ulaşmadığında ya da kendisinden daha güçlü biri ile karşılaştığında öfkesine hâkim olamamaktadır.

İncelediğimiz her iki romanda da mekânlara benzer anlamlar yüklenmiştir. *Fatih-Harbiye* romanında Peyami Safa Fatih ile Doğuyu, eskiyi; Harbiye ile de Batıyı, yeniye anlatmak istemiştir. *Midak Sokağı* romanında ise Necip Mahfuz, mekânlar konusunda Safa'ya benzer bir ayırım yapmıştır. Bu eserinde Mahfuz, Midak Sokağı ile eskiyi, fakirliği; Muski Caddesi, Şerif Paşa Caddesi gibi mekânlar ile de yeniye ve lüksü anlatmak istemiştir.

Her iki romanda da içinde yaşadıkları dönemin toplumsal, sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına göndermeler yapılmıştır. Peyami Safa romanında, o dönemde Türk toplumunda yaşanan doğu-batı çatışmasına, batılı ve geleneksel müzik ile ilgili yapılan tartışmalara ve batılı yaşam tarzı ile geleneksel yaşam tarzı arasında süregelen tartışmalara yer vermiştir. Benzer göndermeler Necip Mahfuz'un eserinde de vardır. Yazar, o dönemki Mısır toplumunun İngilizler ile ilgili düşüncelerine, İngiliz Ordusunun Mısır'daki varlığına ve Mısır'daki siyasal parti seçimlerine eserinde yer verir.

Fatih-Harbiye ve *Midak Sokağı* romanlarında birbirine benzeyen bazı semboller kullanılmıştır. *Fatih-Harbiye*'de bu sembol, tramvaydır. Eserde tramvay; Doğu ile Batı, geleneksel yaşam ile batılı yaşam arasında bir araçtır. Neriman bu iki farklı dünyaya tramvay aracılığı ile ulaşır. *Midak Sokağı*'nda ise bu sembol, taksidir. Taksi, zengin ile fakir yaşam

arasındaki araçtır. Hamide, bu araca binerek yoksul Midak Sokağı'ndan, zengin Şerif Paşa Caddesi'ne ulaşmıştır.

Her iki romandaki erkek kahramanlar arasında bir takım benzerlikler bulunmaktadır. Öncelikle her iki yazar –tıpkı mekânlar gibi- Doğu-Batı, gelenek-modernite çatışmasına uyan erkek kahramanlar kullanmışlardır. Peyami Safa Doğuyu, gelenekseli temsil etmek için Şinasi'yi; Batıyı, modernliği temsil etmek için de Macit'i kullanmaktadır. Necip Mahfuz da gelenekseli, yoksulluğu temsil etmek için Abbas'ı; modernliği ve lüksü temsil etmek için de İbrahim Faraj'ı seçmiştir.

Her iki romandaki erkek karakterler genel kişilik özellikleri açısından birbirlerine benzemektedirler. Şinasi ile Abbas iyi huylu, saygılı, çalışkan ve çevrelerinde sevilen gençlerdir. Macit ile İbrahim Faraj ise daha hareketli, modern yaşam tarzına sahip ve daha özgür hareket eden gençlerdir.

KAYNAKLAR

- Allen, R. (2000). *An Introduction To Arabic Literature*. Cambridge University Press.
- Bakırcıoğlu, N. Z. (1996). *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı Yıllara ve Yazarlara Göre Romanımızın Tarihi Özet ve Değerlendirmeler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çetin, N. (2007). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Çoruk, A. Ş. (1995). *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*. İstanbul: Kitabevi.
- Deeb, M. (1983). “Najib Mahfuz's Midaq Alley: A Socio-Cultural Analysis”. *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)*, Vol. 10, No,2, ss.21-130.
- Halman, S. (Editör). (2006). *Türk Edebiyatı Tarihi 4*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Mas Matbaacılık.
- Jayyusı, S. K. (2005). *Modern Arabic Fiction*. New York: Columbia University Press.
- Kudret, C. (2004). *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman 2*. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Kütükçü, T. (2008). “Cumhuriyet'in 85. Yılında “Alaturka Müzik” Tartışmaları ve “Fatih-Harbiye” Örneği”. *Varlık Aylık Edebiyat Kültür Dergisi*. Ekim 2008, ss.51-56.
- Mahfuz, N. (1995). *Midak Sokağı* (Çeviren: G. D. Nalbantoğlu). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Moran, B. (2008a). *Edebiyat Üzerine Makaleler/ Röportajlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2008b). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, E. (1990). *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Safa, P. (2008). *Fatih-Harbiye*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Tekin, M. (1999). *Romancı Yönüyle Peyami Safa*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tekin, M. (2004). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) 1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ulağlı, S. (2006). *İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş*. Ankara: Sinemis Yayınları.